

УДК 373.3/.5.015.31:7

DOI <http://doi.org/10.5281/zenodo.2647170>

ORCID 0000-0002-7444-2923

СИСТЕМА МЕТОДІВ І ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ

Ольга Маєвська

У статті пропонується систему методів і засобів формування художньо-практичної компетентності дітей. Визначено структуру системи методів і засобів формування художньо-практичної компетентності дітей на уроках трудового навчання та образотворчого мистецтва. Актуальні для поставленого завдання методи розділено на дві великі групи – основні, які складаються із словесних та наочних, і допоміжні, куди входять практичні та інтерактивні, інноваційні. Відібрані методи укладено в схему, де продемонстровано чинники, на формування яких впливає комплексне застосування представлених методів. Уперше визначено чотири компоненти художньо-практичної компетентності учнів 5-7 класів – когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, аксіологічний, відповідно до яких запропоновано форми роботи з дітьми.

З'ясовано у ході дослідницької роботи, що обрані методи, застосовані системно, сприятимуть формуванню в дітей художньо-практичної компетентності, яка передбачає створення нешаблонних унікальних арт-речей. Оскільки для учнів цього віку важливо отримувати швидкий результат, відчувати впевненість у тому, що їхня творча робота є найкращою, корисною, потрібною, красивою, та важливо виховати в дітей повагу не тільки до своєї творчої праці, а й до праці інших, вміння оцінити вкладені матеріальні, трудові та часові ресурси. Поєднання різних груп методів навчання на уроках зможе не тільки зацікавити вихованців, але й принести справжню естетичну насолоду від процесу діяльності. Для втілення цих ідей учитель має бути висококласним психологом, щоб виявити і підтримати будь-які творчі починання дитини, розвивати індивідуальні таланти й уподобання особистості.

У публікації надано рекомендації вчителям щодо застосування в роботі зазначених методів для системного навчання учнів і якісного засвоєння ними матеріалу, технічних прийомів та використання засобів творчої самореалізації. Художньо-практична компетентність дітей дасть змогу особистості відчувати себе учасником культуротворчості, сформувати мистецький світогляд.

Ключові слова: *система педагогічних методів, художньо-практична компетентність, учні, формування компетентності.*

Постановка проблеми. Низький рівень зацікавленості підлітків України діяльнісним аспектом образотворчого мистецтва і технологій спричинений відсутністю системного підходу до формування художньо-практичної компетентності дітей. Наслідком цього може стати виховання покоління із незадовільним загальним культурно-естетичним рівнем, відсутністю внутрішньої потреби, умінь і навичок до творчої самореалізації протягом життя. Результати опитування учнів 5-11 класів про систему освіти в Україні, проведеного у 2018 р., показали, що мистецтво і трудове навчання на їхню думку «не приносять користь» [8]. Усвідомлення важливості предметів мистецького циклу для гармонічного навчання підлітків, тренування креативності, здійснення самокорекції емоційного стану є запорукою розвитку ірраціонального мислення, під час якого оптимальні рішення діти відшуковують, спираючись на відчуття або емоції [5].

Шкільна освіта пропонує широкий спектр підходів до навчання і виховання дітей. Взаємодія сукупності відібраних взаємопов'язаних традиційних та інноваційних методів і засобів навчання приведе до утворення системи із універсальною властивістю – цілісним підходом до формування художньо-практичної компетентності учнів.

Аналіз джерел і публікацій. Теоретичними та методологічними розробками компетентнісного підходу в Україні займалися Н. Бібік (дослідження переваг і ризиків запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті), І. Єрмаков (життєтворчі компетентності особистості), О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко (розуміння компетентності). Складові структури компетентностей досліджувала О. Цільмак. Ідеї діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів у здійсненні компетентнісного навчання описані у працях І. Бех. Класифікацію методів навчання за різними чинниками здійснювали вітчизняні й зарубіжні дослідники й педагоги: А. Алексюк (за джерелом знань і рівнем самостійності учнів у навчанні), Ю. Бабанський (за вирізненням у структурі трьох великих груп органічно-пов'язаних компонентів: мотиваційного, організаційно-дійового, контрольного-оцінювального), В. Бондар, С. Бондар (за джерелами знань, за рівнями пізнавальної самостійності учнів, за логікою засвоєння навчальної інформації), Н. Верзілін (за джерелом знань і логікою навчального процесу), Є. Голант (за рівнем активності учнів), М. Данілов, Б. Єсіпов (за призначенням), І. Лернер, М. Скаткін (за типом (характером) пізнавальної діяльності), С. Петровський, Д. Лоркіпанідзе (за джерелом одержаних знань), М. Махмутов (запропонував номенклатуру бінарних методів разом із п'ятьма методами викладання і п'ятьма відповідними методами навчання), О. Рудницька (здійснила поділ методів навчання на основні та допоміжні), А. Хуторський (за видами освітньої діяльності). Сучасні методи навчання як засіб реалізації компетентнісного підходу досліджують І. Козинець, А. Корнієнко, К. Нечипоренко. Методисти Т. Капітанова й А. Щукін описують різні підходи, які реалізуються у вигляді системи методів.

Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених дослідженню компетентнісного підходу, у науковій літературі відсутня комплексна система методів і засобів формування художньо-практичної компетентності.

Мета статті – визначити структуру системи методів і засобів формування художньо-практичної компетентності дітей. Для здійснення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: визначити компоненти художньо-практичної компетентності; запропонувати форми роботи з дітьми згідно обраних методів.

Виклад основного матеріалу. Набуття теоретичних знань, умінь і навичок у процесі здобування середньої освіти перестало бути визначальним. Компетентнісний підхід передбачає формування системи цінностей, естетичного смаку, вподобань у дітей. Ще в початковій школі учнів необхідно навчити усвідомлювати себе важливою частиною соціуму, яка знаходить свою нішу в культурно-мистецькому середовищі; не навіювати стереотипне уявлення про те, що їхнє життя почнеться потім (після закінчення школи, після закінчення ВНЗ, після працевлаштування на престижну роботу). Для самоствердження та реалізації власних креативних ідей необхідно сформуванню художньо-практичну компетентність особистості протягом шкільних років.

У художньо-практичній компетентності доцільно виділяти чотири ключові компоненти: 1) теоретичні знання, що включають формування мистецьких понять, сприйняття і запам'ятовування мистецтва, уяву, логіку; 2) спеціальні вміння і навички, які передбачають засвоєння спеціальних технологічних прийомів; 3) прагнення до творчої самореалізації, що поєднує стимулювання діяльності та поведінки, мотивацію, силу волі; 4) духовні, моральні, естетичні цінності, в основі яких засвоєння здобутків та цінностей художньої культури.

Художньо-практична компетентність також включає в себе й трудовий аспект, заняття самопізнанням, самовдосконаленням, роботою над собою [10]. Формування художньо-практичної компетентності може успішно здійснюватися на уроках образотворчого мистецтва і технологій (трудового навчання) тому, що ці шкільні дисципліни передбачають застосування методик і прийомів, спрямованих на занурення дітей у світову та вітчизняну культуру. Це сприяє появі у школярів бази теоретичних знань, вміння взаємодіяти з мистецтвом, розвитку креативного мислення, фантазії, уяви. Ознайомлення із засобами творчої діяльності дає змогу набуті спеціальних технологічних умінь та навичок для реалізації власних творчих арт-проектів.

Кожна тема уроку передбачає застосування відповідних, іноді одночасно декількох, методів для формування художньо-практичної компетентності. В. Паламарчук зазначає: «... вчителю треба пам'ятати, що жодний метод сам по собі не дає оптимальних результатів і тільки в поєднанні з іншими чи в певному взаємозв'язку, коли один з методів може бути провідним, інші – допоміжними, можна розраховувати на високу результативність навчання» [7, с. 99]. Так можна розділити методи навчання на основні й допоміжні (О. Рудницька). Допоміжні методи є вторинними відносно основного методу навчання, відіграють роль засобів і прийомів його реалізації та принципово не мають репродуктивного чи продуктивного спрямування [2, с. 163–166]. Поряд з цим прийнятною і зрозумілою є класифікація методів навчання за зовнішніми проявами їх форм, тобто за джерелами інформації, яку мають засвоювати учні – словесні, наочні, практичні [4]. До основних методів варто включити підгрупи словесних і практичних методів, а допоміжні сформувані із наочних та розширити їх підгрупою інтерактивних та інноваційних методів.

Образотворче мистецтво і трудове навчання передбачають різноманітні форми проведення занять. Застосування словесних методів (лекцій, семінарів, круглих столів, бесід, розповідей, обговорень, пояснень, роботи з книгою, інструктажів) дозволяє наблизити учнів та учениць до талановитих особистостей і сприяє їхній тіснішій взаємодії з мистецтвом. Найцікавіше проходять уроки, що готуються по принципу випереджувального навчання, коли до підготовки уроку активно залучаються самі учні. Значну частину уроку займають презентації, проекти, повідомлення, творчі завдання, які учні готували заздалегідь, забезпечуючи максимальну активність та інтерактивність [3]. Негайне застосування набутих знань уможливорює максимальне засвоєння матеріалу [6]. Наочні методи (спостереження, ілюстрування, демонстрація) поглиблюють знання та допомагають запам'ятовувати і сприймати культурні надбання людства. Екскурсії у музеї, галереї, архітектурно-мистецькі комплекси, на виробництво, у майстерні художників, використовуючи сучасні комп'ютерні технології, можна здійснювати віртуально у реальному часі. Так само можна проводити On-line майстер-класи та Skype-зустрічі із майстрами з інших регіонів чи країн. Корисними для дітей можуть бути практичні заняття на свіжому повітрі – пленери, арт-пікніки, фестивалі мистецтва, виставки-ярмарки, показові майстер-класи, які покликані сформувані комунікабельність, стимулювати і заохочувати творчу діяльність, активність школярів, сприяти засвоєнню не лише спеціальних практичних навичок, але й мотивувати, виховувати силу волі, прагнення до творчої самореалізації. Для виховання духовних, моральних, естетичних цінностей, зацікавлення дітей історією рідного краю, традиціями, розвитку практичних умінь у процесі навчання можуть бути організовані мистецькі тематичні вечорниці, вечори та зустрічі.

Зацікавлення дітей мистецькою діяльністю з раннього віку розвиває цілісне сприйняття дійсності, спостережливість, уяву, гнучке мислення. Творчість дозволяє переносити у виріб або техніку свій настрій та емоції (радість, переживання, страх, гнів,

розчарування, роздратування, щастя, вдячність). Учні можна заохочувати займатися художньо-практичною діяльністю, пропонуючи їм організувати внутрішньокласний, загальношкільний, міжрегіональний чи міжнародний проект з арт-кроссингу. Цей метод здійснюється за принципами посткроссингу та буккроссингу – взаємне дарування власноруч виготовлених речей (листівок, прикрас, іграшок, малюнків тощо).

Система взаємопов'язаних методів, завдяки яким в учнів може бути сформована художньо-практична компетентність, відображена на схемі (рис. 1).

Рис. 1. Структурна схема методів формування художньо-практичної компетентності дітей

Застосування запропонованих методів буде стимулювати інтерес до навчання і всебічного розвитку дітей, створюючи багатий інтелектуальний фон – постійний обмін знаннями, загальний потяг до них, цікаві і змістовні розмови між дітьми, між учителем та дітьми [1]. Такий підхід виключає зубріння, сприяє активізації креативного пошуку рішень проблемних завдань. Система методів передбачає використання особистісно-зорієнтованого підходу, який допоможе максимально сприяти створенню умов для

індивідуального творчого саморозвитку, саморозкриття і самореалізації кожного учня, враховуючи його індивідуальні нахили, здібності, інтереси, сприяти формуванню нового інтелектуально й естетично розвиненого покоління [3]. Для застосування представлених на схемі методів важливо забезпечити певні умови: добре підготовані педагоги будуть використовувати найефективніші методи в кожному випадку; наставники врахують вікові та індивідуальні особливості дітей [2], запропонованим методам повинна відповідати матеріально-технічна база навчального закладу.

Висновки. Підсумовуючи сказане вище, варто відзначити, що обрані методи, застосовані системно, сприятимуть формуванню в дітей художньо-практичної компетентності, що передбачає створення нешаблонних унікальних арт-речей. Для учнів важливо отримувати швидкий результат, відчувати впевненість у тому, що їхня творча робота є найкращою, корисною, потрібною, красивою. Важливо виховати у дітей повагу не тільки до своєї творчої праці, а й до праці інших, вміти оцінити вкладені матеріальні, трудові та часові ресурси. Поєднання різних методів навчання на уроках зможе не тільки зацікавити вихованців, але й принести справжню естетичну насолоду у процесі діяльності. Для втілення цих ідей вчитель має бути висококласним психологом, щоб виявити і підтримати будь-які творчі починання дитини, розвивати індивідуальні таланти й уподобання особистості. Перспективою подальших досліджень стане розробка системи методів формування художньо-практичної компетентності із визначенням часу, протягом якого має застосовуватись конкретний метод на уроці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Долгова О. Використання ігрових форм на уроках образотворчого мистецтва. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-igrovih-form-na-urokah-obrazotvorcogo-mistectva-19984.html>
2. Корнієнко А. Методи формування соціальної компетентності підлітків у гуртках художньо-естетичного напрямку у позашкільних навчальних закладах. URL: http://lib.iitta.gov.ua/4206/1/19_Kornienko.pdf
3. Лужна О. Формування ключових компетентностей на уроках художньої культури. URL: <https://sites.google.com/site/kalush10shkola/naukovo-metodicna-robota/formuvanna-klyuchovih-kompetentnostej-na-urokah-hudoznoie-kulturi>
4. Методи й засоби навчання. URL: https://pidruchniki.com/12281128/pedagogika/metodi_zasobi_navchannya
5. «Мистецтво» як один із головних предметів у школі. URL: <https://osvita.ua/school/reform/53347/>
6. Огляд інтерактивних методів. URL: <http://multycourse.com.ua/ua/page/19/69>
7. Паламарчук В. Як виростити інтелектуала. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 152 с.
8. Результати опитування 5-11-класників про систему освіти в Україні. URL: <http://osvitanova.com.ua/posts/1706-rezultaty-opytuvannia-5-11-klasnykiv-pro-systemu-osvity-v-ukraini?fbclid=IwAR25SQggOSGw-HQ52sw8lq7JF3BEz5Bg pFpv6gB1I2XFZIE-aa7WUvhlgwM>
9. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
10. Формування життєвої компетентності молодших школярів. URL: <https://vipsoft.blob.core.windows.net/contest/05b1184165a6f75bf2e8cdba4ef5f03b.pdf>

REFERENCES

1. Dolgova O. Viktoristannya igrovikh form na urokakh obrazotvorcogo mistetstva [Use of the game forms on the lessons of fine arts]. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-igrovih-form-na-urokah-obrazotvorcogo-mistectva-19984.html>.
2. Kornienko A. Metodi formuvannya sotsialnoi kompetentnosti pidlitkiv u gurtkakh khudozhno-estetichnogo napryamu u pozashkilnikh navchalnikh zakladakh [Methods of formation of

social competence of adolescents in circles of artistic and aesthetic direction in extracurricular educational institutions]. URL: http://lib.iitta.gov.ua/4206/1/19_Kornienko.pdf.

3. Luzhna O. Formuvannja ključovykh kompetentnostej na urokakh khudozhnjoji kuljтуры [Formation of key competencies in arts lessons]. URL: <https://sites.google.com/site/kalush10shkola/naukovo-metodicna-robota/formuvanna-ključovih-kompetentnostej-na-urokah-hudoznoie-kulturi>.

4. Metody j zasoby navchannja [Methods and means of training]. URL: https://pidruchniki.com/12281128/pedagogika/metodi_zasobi_navchannya.

5. «Mystectvo» jak odyń iz gholovnykh predmetiv u shkoli [«Art» as one of the main subjects in the school]. URL: <https://osvita.ua/school/reform/53347/>.

6. Oghljad interaktyvnykh metodiv [Overview of interactive methods]. URL: <http://multycourse.com.ua/ua/page/19/69>.

7. Palamarchuk V. Jak vyrostyty intelektuala. – Ternopilj : Navchaljna knygha – Boghdan, 2000. – 152 s.

8. Rezuljtaty opytuvannja 5-11-klasnykiv pro systemu osvity v Ukrajinі [The results of a survey of 5-11-class teachers about the education system in Ukraine]. URL: <http://osvitanova.com.ua/posts/1706-rezultaty-opytuvannja-5-11-klasnykiv-pro-systemu-osvity-v-ukraini?fbclid=IwAR25SQggOSGw-HQ52sw8lq7JF3BEz5Bg pFpv6gB1I2XFZIE-aa7WUvhlGwM>.

9. Rudnycjka O. Pedagoghika: zagaljna ta mystecjka [Pedagogy: general and artistic]. – Ternopilj : Navchaljna knygha – Boghdan, 2005. – 360 s.

10. Formuvannja zhyttjevoji kompetentnosti molodshykh shkoljariv [Formation of vital competence of junior pupils]. URL: <https://vipsoft.blob.core.windows.net/contest/05b1184165a6f75bf2e8cdba4ef5f03b.pdf>.

MAIEVSKA O.

RESEARCH OF METHODS AND MEANS OF FORMATION OF ARTISTICALLY PRACTICAL COMPETENCE OF CHILDREN

The article proposes a system of methods and means of forming the artistic and practical competence of children. The structure of the system of methods and means of forming the artistic and practical competence of children at the lessons of labor education and fine arts is determined. Topical for the task, the methods are divided into two large groups - the main ones, which consist of verbal and visual, and auxiliary, which include practical and interactive, innovative. The selected methods are included in the scheme, where the factors, the formation of which is influenced by the complex application of the presented methods, is demonstrated. For the first time, four components of the artistic and practical competence of students 5-7 classes were identified - cognitive, activity, motivational, axiological, according to which forms of work with children were proposed.

It is found out during the research work that the chosen methods, applied systematically, will promote the formation of children's artistic and practical competence, which involves the creation of unassembled unique art-things. Since it is important for students of this age to get a quick result, feel confident that their creative work is the best, useful, necessary, beautiful, and it is important to educate children respect not only for their creative work, but also for the work of others, the ability to evaluate the nested material, labor and time resources. The combination of different groups of methods of teaching at lessons can not only interest the pupils, but also bring a real aesthetic pleasure from the process of activity. To implement these ideas, the teacher must be a high-quality psychologist to identify and support any creative undertaking of the child, to develop individual talents and personal preference.

The publication provides recommendations to teachers regarding the application of the indicated methods for systematic training of students and their qualitative assimilation of material, technical techniques and the use of means of creative self-realization. The artistic and practical competence of children will enable an individual to feel a participant in cultural creativity, to form an artistic outlook.

Keywords: system of pedagogical methods, artistic and practical competence, students, the formation of competence.

Надійшла до редакції 08.08.2018 р.